

UDK 81'342.2+81'234:681.324

Pregledni rad

Goran DRINČIĆ (Podgorica)

Institut za strane jezike - Podgorica

gorandr@t-com.me

DISKURS RAČUNARSKI POSREDOVANE KOMUNIKACIJE KAO NOVI JEZIČKI VID: IZMEĐU GOVORNOGA I PISANOGA JEZIKA

U ovome radu autor daje kratak osvrt na neke od distinktivnih lingvističkih atributa jezika računarski posredovane komunikacije. U literaturi o nauci o jeziku tradicionalno se kontrastiraju karakteristike pisanoga i govornoga jezika te njihove strukture i funkcije, kao zasebnih modaliteta jezika. S pojavom interneta, međutim, te naglom popularizacijom pisane komunikacije posredstvom računara, javila se potreba za pozicioniranjem toga novog diskursa u neki od pomenutih jezičkih domena ili pak redefinisanjem date podjele.

Ključne riječi: govorni jezik, pisani jezik, računarski posredovana komunikacija, internet, SMS poruke

Govorni i pisani jezik

Razlike između govornoga i pisanoga jezika kao različitih modaliteta komunikacije očigledne su i bez dubljih analiza. Naravno, jezik funkcioniše kao jedinstveni semiotički sistem i stoga svi njegovi podsistemi i vidovi – pa i govorni odnosno pisani jezik, dijele zajedničku funkciju. Ipak, brojne su razlike između ta dva vida jezika. Osim onih najočiglednijih – razlika u smislu fizičkoga nastanka i realizacije govora i pisanja, u literaturi se govori i o mnogim drugim razlikama, povezanim između ostaloga s ustrojstvom i načinom funkcionisanja govora i pisanoga jezika, njihovom različitom dinamikom i strukturom, medijumima proizvođenja i korišćenja, društvenim kontekstima upotrebe te lingvističkim i psihološkim obilježjima itd. Treba naglasiti da uprkos svim razlikama, s obzirom na to da se ta dva modaliteta jezika realizuju u različitim medijumima, nijedan nije direktna reprezentacija drugoga (v. Mitrović, 2008: 184). Tome u prilog govori i činjenica da je govor, istorijski gledano, stariji od pisanoga jezika te da u svijetu postoje mnogi jezici koji nemaju razvijeno pismo. Isto tako, ljudi od malena sami automatski usvajaju

govor dok ih pisanju i čitanju moramo učiti, što takode svjedoči o odvojenosti tih jezičkih modaliteta.

Osnovna razlika između govornoga i pisanoga jezika leži u mediju komunikacije – naime, govor se realizuje zvučnim putem a pisani jezik grafičkim odnosno vizuelnim. Zbog toga, govor se smatra efemernim i nepostojanim dok je pisani jezik trajan i postojan. Pri govoru najčešće postoji direktna interakcija između sagovornika, a govornik zna kome se obraća, što često podrazumijeva i dobijanje neke vrste povratne informacije od slušaoca. Osim lingvističkih, na raspolaganju govorniku skoro uvijek stoje i ekstralingvistički, paralingvistički i prozodijski elementi komunikacije poput držanja, facijalne ekspresije, gestikulacije, boje glasa, intonacije, akcenta, brzine govora itd. Ta činjenica umnogome utiče na samu komunikaciju. S obzirom na sve to, govor se opisuje kao spontan, dinamičan i manje formalan. Karakterišu ga i aditivnost, labava struktura, ponavljanja, digresije, vraćanja na temu, uzrečice, upadice, nedovršene i kratke rečenice, modifikacije i preformulacije iskaza, upotreba fraza, redundantnost itd. (v. Mitrović, 2008: 184-187).

S druge strane, pisani jezik je distanciran od govorne situacije, statičniji, formalniji i precizniji. Karakterišu ga i potpunija gramatička strukturisanost, hijerarhijska uređenost, interpunkcija, grafička izražajna sredstva, razučena sintaksa, veća upotreba leksičkih i sintaksičkih sredstava (nominalizacija, pridjevski prilozi itd.). Pisanje nerijetko podrazumijeva i planiranje konačne ideje teksta, linearno građenje strukture teksta te njegov pregled i reviziju (v. Mitrović, 2008: 184-189). Nadalje, većina pisanih tekstova je u formi monologa jer nema direktne povratne informacije od publike za razliku od razgovora licem u lice koji je češće nalik dijalogu. U pisanome jeziku pisac se svjesno distancira od teksta korišćenjem pasivnih konstrukcija, trećega lica jednine ili množine itd, dok se sagovornici u razgovoru trude da budu aktivni učesnici u razmjeni informacija pa se koriste aktiv i lični oblici za prvo i drugo lice jednine i množine (v. Radić-Bojanić, 2007: 66). U odnosu na govor, tu su i bolja uređenost, organizacija, koherentnost te veća sadržajnost¹.

Računarski posredovana komunikacija

Tehnološka revolucija s početka novoga vijeka, međutim, te razvoj i nagla popularizacija novih sredstava komunikacije – u prvom redu onih posredstvom računara ali i mobilnih telefona i drugih komunikacijskih uređaja, umnogome revidiraju tradicionalna shvatanja jezika. Internet je postao glavni izvor informacija, sredstvo za zabavu ali i vrlo popularan metod komunikaci-

¹ Podrazumijeva se da su navedene razlike, kao na primjer one u stepenu formalnosti, paradigmatškoga karaktera i da se ne mogu odnositi na sve empirijske slučajeve. Drugim riječima, govor u određenim slučajevima može biti, primjera radi, formalniji i organizovaniji od pisanoga teksta, ali je to rijetko slučaj.

je. Nova sredstva komunikacije mijenjaju ne samo model komunikacije već i jezik kojim se ta komunikacija odvija, jer, kao što smo već naglasili, medijum komunikacije često utiče na strukturne karakteristike jezika. Drugim riječima, ljudi imaju sklonost da jezik prilagođavaju konkretnoj komunikacijskoj situaciji odnosno medijumu. Kako kaže Kristal, u prirodi je jezika da reflektuje i prilagođava se sociološkim i tehnološkim promjenama (2010: 414).

Kad govorimo o jeziku, interneta na samome početku valja istaći veliku lingvističku heterogenost različitih vidova komunikacije posredstvom računara. Primjera radi, lingvističke osobine poslovne imejl komunikacije umnogome se razlikuju od jezika poruka koje razmjenjuju tinejdžeri na društvenim mrežama (Fejsbuk, Tviter itd.). Isto tako, jezik poslovnih pisama ima malo toga sličnog s komentarima na forumima i četovima a jezik veb-strana nema previše zajedničkog s jezikom blogova.

Izvor razlika između različitih vidova računarski posredovane komunikacije koje se prevashodno ogledaju u stilu, formi i sadržaju nalazi se, između ostalog, u funkciji, tj. namjeni poruke. Tako u neformalnoj imejl komunikaciji često ne vodimo računa o interpunkciji, strukturi teksta, pravilnom pisanju itd., zato što se takva komunikacija najčešće odvija između pošiljaoca i primaoca poruke i nije dostupna širem krugu ljudi. Isto važi i za čet i forume za diskusiju. Naime, u tome slučaju, i pored toga što je takva komunikacija najčešće dostupna svima, ljudi zato što im je kroz biranje nadimka za učešće u komunikaciji omogućeno skrivanje pravog identiteta gotovo po pravilu svjesno krše konvencije standardnoga jezika, interpunkcije i pravilnoga pisanja.

Uz pitanje formalnosti odnosno namjene poruke, tu je pitanje sinhronosti odnosno trajnosti/efemernosti komunikacijskoga medijuma koje, kao što smo već istakli na primjeru razlika između pisanoga i govornoga jezika, bitno utiče na svojstva jezika kojim se ta komunikacija odvija, prevashodno zbog prostora koji asinhrona komunikacija odnosno pisanje ostavlja za naknadnu reviziju teksta. Zahvaljujući tome prostoru autor imejla ili bloga, na primjer, pisani tekst može, ukoliko to nađe za shodno, naknadno mijenjati, prepravljati, prilagođavati nivo formalnosti i unutrašnju strukturu teksta datoj situaciji itd. S druge strane, autori komentara na čet u vrijeme nemaju jer se komunikacija odvija u realnome vremenu, a velika brzina odvijanja komunikacije implicira ubrzano pisanje, razmjenu poruka, i odsustvo vremena za planiranje, ispravke i dopune teksta.

Zbog svih navedenih razlika postoje izvjesna ograničenja pri pokušaju generalizovanja jezika računarski posredovane komunikacije i razmatranja jezika interneta kao jedinstvene jezičke pojave. Ipak, različiti vidovi komunikacije putem interneta imaju i mnogobrojna zajednička obilježja i zajedno čine poseban jezički stil, tj. kombinaciju elemenata pisanoga i govornoga jezika.

Novi jezički medijum?

Formalno gledano, iz prostog razloga što nastaje korišćenjem tastature a ne govornog aparata, jezik računarski posredovane komunikacije je pisani jezik. Činjenica je da je velika većina jezičkih sadržaja na internetu u pisanoj formi. Ipak, ako sagledamo neke njegove osnovne karakteristike u poređenju s gorenavedenim distinktivnim obilježjima pisanoga odnosno govornoga jezika, primjetićemo da su u tome diskursu prisutni elementi i jednoga i drugoga. Naravno, nemaju svi različiti vidovi računarski posredovane komunikacije jednaku količinu atributa govora u sebi. Tako, elektronsku poštu ne saopštavamo usmenim putem već je pišemo, međutim, u komunikaciji putem četa učesnici ne „pišu“ već „četuju“ odnosno „razgovaraju“ (v. Kristal, 2006: 31).

U studiji o jeziku interneta Kristal govori o šest različitih internet „situacija“ odnosno vidova komunikacije putem interneta: veb-strane, blog, elektronska pošta (imejl), čet (uključujući forume), virtuelni svjetovi, i instant dopisivanje. Po sličnostima s osobinama pisanoga jezika, na jednom kraju nalaze se veb-strane koje po mnogim funkcijama nijesu mnogo drugačije od tradicionalnoga pisanja. S druge strane nalaze se elektronska pošta, čet, forumi i blogovi koji u velikoj mjeri približavaju interakciju domenu govora (2006: 11-31). Jezik četa i foruma, štaviše, obiluje pojedinim jezičkim atributima koji se vezuju gotovo isključivo za domen govora odnosno razgovor licem u lice kao što su neposrednost i spontanost u komunikaciji, kratke poruke, upadice, uzrečice, žargon, te elementi neverbalne komunikacije koji se u tim komunikacijskim medijumima prenose posebnim lingvističkim sredstvima, kao što su emotikoni i verbalizacija smijeha i drugih radnji. Uz to, jezik tih vidova komunikacije manje je precizan i složen u odnosu na standardni pisani jezik, te ga karakteriše nekonvencionalni način pisanja riječi, uprošćena sintaksička i morfološka struktura rečenice, odsustvo znakova interpunkcije i njihova nekonvencionalna upotreba, nepoštovanje pravila o pisanju velikih slova itd, kao što se vidi u navedenom kratkom primjeru konverzacije sa nekih od najpopularnijih domaćih četova:

Do-or-die: *Ostadoh bez krede,moro sam predjem na marker. :P*
 Logovana: *e necu :P koliko si me izignorisala_neka te pojede =D*
 Atlantida: *Hamm : * :)*
 BOMBAS: *ako nijesi od juce e to je wec neka druga prica xaxa*
 D-mon: *se hvata za luster :)*
 Pizza---Majstor: *Hahahahaha zaspala si? :-D*
 aNoNiMa: *ljakse,pa da-nisi ti kriw sto si dobar frajer..ili seljak..or*
whatewer :D
 starreader: **pije kafu* c(_)*

majusna: *ha! zato ti imas ceo vrtic ..opss...*zvizducem i gledam kroz prozor **

Toza: *kako bre nije , znam bre lazu ,ti ce mi kazes :C*

Primjer 1.

Nestandardni oblici i način pisanja koji su prisutni u gornjem primjeru, osim u rijetkim slučajevima grešaka u kucanju, nastaju svjesnim izborom korisnika koji se trude da smanje trud pri kucanju, povećaju brzinu komunikacije i ostvare veću spontanost u komunikaciji, tj. da prilagode dati medijum svojim ekspresivnim potrebama, odnosno približe taj vid komunikacije na daljinu razgovoru licem u lice. Primjer za to osim u jeziku četa i foruma za diskusiju nalazimo i u domenu još jednog vida elektronski posredovane pisane komunikacije - jeziku SMS poruka². Naime, u diskursu SMS-a, upravo iz razloga jezičke ekonomije odnosno činjenice da je svaka poruka ograničena na 160 slovnih karaktera, u cilju veće brzine pisanja poruke, česta je upotreba emotikona, skraćenica, i drugih vidova sažimanja poruke. Posebno zanimljiv vid jezičke ekonomije je konvencija pisanja broja nula umjesto slova „o“, slova „w“ umjesto „v“, „c“ umjesto „č“ i „ć“, kao i „s“ umjesto „š“ te drugi nekonvencionalni oblici pisanja riječi. Pojava vršenja supstitucije slova s dijakritičkim znacima (š, ć i č) slovima s i c široko je rasprostranjena u jeziku elektronski i računarski posredovane pisane komunikacije, a tu su i drugi vidovi skraćivanja i pojednostavljivanja iskaza, na primjer, izbacivanje samoglasnika (*nzm* umjesto ne znam, *bzv* umjesto bezveze), korišćenje skraćenica i akronima (*pvt* umjesto privatno, *ae* umjesto ajde, *poz* umjesto pozdrav, *eo* umjesto evo, *msm* umjesto mislim, *neam* umjesto nemam), upotreba kombinacija brojeva i slova čijim izgovorom dolazimo do željenoga značenja (*05* umjesto opet, *bu2* umjesto Budva, *nepri100jan* umjesto nepristojan, *3p* umjesto trip, *2x* umjesto dva puta, *peri5ije* umjesto peripetije, *je2* umjesto jedva, *5arda* umjesto petarda itd.). Koriste se i riječi za čije je „dešifrovanje“ potrebno spojiti engleski izgovor broja ili dijela leksema s ostatkom riječi na crnogorskome jeziku, na primjer *2* umjesto tu, *2š* umjesto tuš, *4a* umjesto fora, *pu2j* umjesto putuj, *qći* umjesto kući, *qrir* umjesto kurir, *ql* umjesto kul itd³. Tu su i izostavljanje po-

² Iako strogo tehnički gledano jezik SMS poruka ne spada u domen jezika računarski posredovane komunikacije, postoje računarski programi koji omogućavaju slanje poruka s računara na telefone i obratno. S druge strane, neka predviđanja govore da će u bliskoj budućnosti više ljudi pristupati internetu putem mobilnih uređaja, nego putem računara. Današnja napredna tehnološka rješenja na polju mobilnih komunikacijskih uređaja sve više brišu razliku između telefona i računara što je vjerovatno i jedan od razloga lingvističke bliskosti ta dva jezička varijeteta.

³ Takvi i slični primjeri spajanja ortografskih i morfoloških osobina dvaju jezika u okviru jednoga leksema nijesu rijetka pojava u jeziku četa. Inače, diskurs elektronski posredovane komunikacije ne oskudijeva ni direktnim anglicizmima, naročito onima u vidu skraćenica i akronima poput *lol*, *omg*, *wtf*, *btw*, *brb*, *lmao* itd. Interesantno je da je prvi od navedenih

moćnih glagola i zamjenica te pojednostavljena sintaksička struktura, kao što se vidi u ovim primjerima jezika četa:

jedinstvena777: *ManTe me pvt-a :-D hvala*
Jezabel: *05 2 na min*
insane83: *Chicha baxaxaxaxa napravi harem pa nek se utraju lol*
Sanjiva: *4ever :O Pih kukavica, i nije bio za nas =D*
TheChatnick: *Neam 2š kabinu,just džaqi kadu.bang.*
CrnoSunce: *e sad ozb 1 pitanje: koliko koshta new N-95? al ne onaj 8g*
Q-lee: *Ne..prewishe je to marginalan swet..btv..prerasla sam t0*
TheChatrixReloaded: *Info o chaterkama na popus2 do 5og marta,20% uz kupon iz qrira..*
Srceodstakla: *hey sunce! Drug moj.hey.o5 neke peri5ije?*
Sanjiva: *Uuu ala ti je 4a :P Tu mogu i sama, bez tebe ;C*

Primjer 2.

Posebnu cjelinu u raspravi o elementima govora u jeziku interneta i još jedna kategorija koja umnogome približava jezik računarski posredovane komunikacije govoru predstavljaju emotikoni – simboli koji za cilj imaju imitiranje izraza lica odnosno facijalne ekspresije učesnika u komunikaciji a koji nastaju kombinacijom interpunkcijskih znakova, slova i drugih karaktera na tastaturi. Njihova primarna svrha je izražavanje emocija i stavova prema primaocu poruke ili temi, ali često imaju i funkciju skraćenica tako što na sažet način izražavaju neki semantički ili pragmatički sadržaj koji se u razgovoru izražava leksičkim sredstvima (v. Radić-Bojanić, 2007: 63). Na taj način tim ortografskim simbolima autor izražava svoje raspoloženje i poruci dodaje željenu semantičku nijansu koju čitalac iz same poruke drugačije ne bi mogao izvući. Primjera radi, emotikon ☺ ili :-) na kraju poruke označije da se šalimo dok će :-(biti signal da smo ozbiljni. Kako navodi Kristal, bilo bi veoma teško riječima na ekonomičan način izraziti sadržaj koji se prenosi emotikonima i u tome zapravo leži razlog velike rasprostranjenosti tih simbola (2010: 416).

LudKOstruja: *Nema mleka:-/*
Nije-Barman-zivota-mi: *Dovidjenja prijatno.;*
MannersCostNothing: *Au ala je neko uobrazen :O*
AgregatnoNestabilna: *gdje ti je? .oh. neko ti ukrao osmijeh :(*
Yakuza: *ja sad idem a vi venite :PP*
Newaljalichikica: *Danas bio do firme, super, svaki dan sve bolje:)*
majusna: *oo, ja sma ono otisla ...[grins]. masem ..bee..enjoy :)))*

Primjer 3.

primjera, leksema *lol*, nedavno postala dijelom domena standardnoga engleskog jezika time što je uvršćena u najnovije oksfordsko izdanje Rječnika engleskog jezika.

Osim emotikona, jezik elektronski posredovane pisane komunikacije govoru približavaju i prozodijski i paralingvistički markeri koji se u jeziku četa, foruma i SMS poruka (a nešto rjeđe i imejla) koriste za naglašavanje, označavanje pauza u govoru, isticanje varijacija u glasnoći i ritmu govora itd. Tako se, primjera radi, pauza u govoru označava sa ..., razmišljanje sa *hmm*, spavanje sa *zzz*, dok se pisanje riječi velikim slovima doživljava kao vikanje. S obzirom na to da sagovornici ne čuju jedni druge, na taj način, tekstualnim predstavljanjem neverbalnih elemenata komunikacije, stvara se privid razgovora.

Naravno, sva pomenuta jezička sredstva koja se koriste s ciljem približavanja jezika računarski posredovane komunikacije govoru ne mogu u potpunosti nadomjestiti ograničenja koja nameće medijum komunikacije. Učesnici u toj vrsti komunikacije ne čuju i ne vide jedni druge, što nužno implicira odsustvo nekih bitnih karakteristika razgovora licem u lice – prozodije, direktne povratne informacije, vizuelnoga kontakta i interaktivnosti. Kad se svemu tome dodaju navedene razlike u odnosu na tradicionalni pisani izraz, jasno je da jezik elektronski posredovane pisane komunikacije ne pripada nijednome od jezičkih vidova govora i pisanoga jezika. Štaviše, kako navodi Kristal, jezik interneta kao zaseban jezički stil zbog svojih karakteristika predstavlja mnogo više od hibrida govora i pisanoga jezika i na njega se mora gledati kao na novi, treći jezički modalitet koji kombinuje svojstva pisane, govorne i elektronske komunikacije. Elektronski tekst, bilo koje vrste, jednostavno nije isto što i druge vrste teksta (2006: 51-52).

Literatura

- Baron, Naomi, „Letters by phone or speech by other means: the linguistics of email“, in *Language & Communication* 18, 1998, pp. 133-170.
- Baron, Naomi, *Always On: Language in an Online and Mobile World*, Oxford University Press, New York, 2008.
- Crystal, David, *Language and the Internet*, Second Edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.
- Crystal, David, *The Cambridge Encyclopedia of Language*, Third Edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.
- Mitrović, Milica, „Neke karakteristike govornog i pisanog jezika“, *Pedagogija*, LXIII, 2, 2008, pp. 183-193.
- Radić-Bojanić, Biljana, *Neko za chat?!: Diskurs elektronskih časkaonica na engleskom i srpskom jeziku*, Futura publikacije, Novi Sad, 2007.

**COMPUTER-MEDIATED COMMUNICATION AS A
NEW LANGUAGE MEDIUM: BETWEEN WRITTEN
AND SPOKEN LANGUAGE**

Author deals with the issue of determining the position of the internet language in the traditional language division to the domains of written and spoken language. The focus is on listing some distinctive features of both of the above-mentioned methods of communication, with a view to illustrate, by explaining some of the most common characteristics of the different internet situations, the impossibility to position the internet discourse in either of the two above-mentioned language mediums.

Key words: *computer-mediated communication, internet discourse, written language, spoken language*